

Jan Gancewski, Miron Wolny

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

KONFERENCJA NAUKOWA
„ZBYTEK I UBÓSTWO W STAROŻYTNOŚCI I ŚREDNIOWIECZU”,
KIELCE, 10–11 MARCA 2009 ROKU

Współczesne rozważania środowisk intelektualnych na temat kapitałowych zasobów poszczególnych państw i związanej z tym konsumpcji kultury materialnej odnoszą się również do przeszłości i wciągają w dyskurs także badaczy antyku i europejskiego średniowiecza. W tym kontekście zadaniem celowym wydaje się inicjatywa młodego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego Jana Kochanowskiego w Kielcach, która doprowadziła do zorganizowania konferencji naukowej zatytułowanej *Zbytek i ubóstwo w starożytności i średniowieczu*.

Otwarcia konferencji dokonała prof. Jadwiga Muszyńska, dziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, będącego gospodarzem obrad. W swoim wprowadzeniu prof. Muszyńska podkreśliła fakt bliskości zjawisk zbytku i ubóstwa, będących paradygmatami każdej epoki, wskazała też na konieczność dyskusji nad tymi zjawiskami zarówno w starożytności, jak i w średniowieczu.

Obrady plenarne zainaugurowało wystąpienie prof. Ilony Skupińskiej-Lovset z Uniwersytetu Łódzkiego na temat: *Woda, odosobnienie i skonstruowana egzotyka. Zbytkowny odpoczynek Julo-Klaudiuszy*. W swoim referacie, popartym interesującą prezentacją, prof. Skupińska-Lovset przedstawiała wyrafinowane formy spędzania wolnego czasu (*otium*). Zauważyła, że za estetycznym wymiarem odpoczynku cesarzy kryła się również intelektualna treść. Spędzanie czasu w willach stanowiło ucieczkę (*refugium*) od spraw polityki, ale nie oznaczało rezygnacji z kontemplacji walorów kulturowych, których formalny zbytek wynikał także z inspiracji okresem hellenistycznym. Również w kręgu zagadnień związanych ze zbytkiem i próbami jego ograniczenia pozostało wystąpienie prof. Marka Kuryłowicza z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie zatytułowane *Prawo rzymskie wobec przejawów luksusu i marnotrawstwa*. Prelegent podkreślił, że wprawdzie istniały ustawy zakazujące zbytku (np. *lex Oppia* z 215 r. p.n.e.), ale w istocie były nieskuteczne i stanowiły jedynie zasłonę dymną dla postępującego w republikańskim Rzymie upadku obyczajów. Inny wymiar zbytku podjął natomiast dr Dariusz Słapek z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, który podczas swojego wystąpienia *O rzymskich wonnościach, czyli jak nad Tybrem przelamywano niechęć do „pachnących importów”* dokonał prezentacji zapachów, czym wpisał się w nurt tzw. archeologii eksperymentalnej i badań

opartych na analizie artefaktów. Kolejne zagadnienie zaprezentowane zostało przez trzy badaczki z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Prof. Renata Madyda-Legutko, dr Judyta Rogozińska-Nowak i dr Joanna Zagórska-Telega podjęły temat: *Zbytek i ubóstwo ludności kultury przeworskiej w świetle wyników analizy cmentarzyska w Opatowie, stan. 1, woj. śląskie*, którego główną podstawą źródłową były fragmenty kości, a zwłaszcza uzębienia przedstawicieli kultury przeworskiej. Interesujące było również wystąpienie prof. Grzegorza Jawora z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, którego tematem stało się *Zjawisko ubóstwa na wsi polskiej w XV–XVI w. (na przykładzie ziemi lubelskiej)*. Obrady plenarne zamknął referat *Zbytek i ubóstwo w państwie krzyżackim w Prusach na przełomie XV i XVI w. – próba rekonstrukcji i klasyfikacji zjawisk w skali państwa*, wygłoszony przez dr. Jana Gancewskiego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, a oparty na najnowszych badaniach źródłowych prowadzonych w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem. Obrady planarne zamknęła burzliwa dyskusja nad prezentowanymi problemami.

Obrady popołudniowe odbywały się w sekcjach, co pozwoliło uczestnikom partycypować w spotkaniach wybranych profilowanych zespołów. W sekcji, której moderatorem był prof. Marek Kuryłowicz, przedstawiono sześć referatów. Dr Lucyna Kostuch z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Kielcach, będąca również gospodarzem i współorganizatorką konferencji, zaprezentowała temat *Polemos i pleonexia. Broń jako helleniski symbol bogactwa i dobrobytu*, zaś dr Andrzej Gillmeister z Uniwersytetu Zielonogórskiego przedstawił temat *Religia ubogich w okresie republiki rzymskiej. Kilka uwag*. Swoje rozważania autor referatu w znacznej mierze oparł na analizie tekstu *ab urbe condita* Liwiusza. Dr Henryk Kowalski z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie przedstawił natomiast temat: *Luksus i ubóstwo, religia i polityka. Epulae i lacisternia w Rzymie w okresie republiki*, zaś dr Paweł Madejski, również z ośrodka lubelskiego, wystąpił z referatem zatytułowanym *Żebracy i żebractwo w starożytnym Rzymie*. Szczególnie ciekawym punktem wystąpienia badacza stała się próba interpretacji zachowanych zabytków ikonografii rzymskiej. Dr Renata Świrgoń-Skok z Uniwersytetu Rzeszowskiego przedstawiła interesujący temat: *Hereditas damnosa – ryzyko nabycia spadku w prawie rzymskim*. Obrady w tej sekcji zamknął referat dr. Mirona Wolnego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie zatytułowany *Druga wojna punicka w Hiszpanii. Aspekt finansowy*. Autor podkreślił, że szczególne znaczenie przy wyświetlaniu tych niełatwych zagadnień ma kwestia metodologii badań. W konkluzji swoich rozważań zauważył zaś, że terytorium Hiszpanii było dla rodzącego się *Imperium Romanum* ważnym doświadczeniem również w kontekście polityki finansowej i pomimo że nie uniknięto tam błędów, to wydatkami gospodarowano w sposób racjonalny.

Sekcji historii średniowiecznej (7 referatów) przewodniczył prof. Grzegorz Jawor. Jako pierwszy wystąpił ks. prof. Augustyn Eckmann z Katolic-

kiego Uniwersytetu Lubelskiego z referatem pt. *Bogactwo i ubóstwo w pi-smach św. Augustyna*. Dokonał on szczegółowej analizy badanego zagadnienia z uwzględnieniem kontekstu eschatologicznego. Następnie ks. dr hab. Tadeusza Gacia z KUL zapoznał zebranych z tematem: *Palatii domina pauperibus serviebat ancilla. Moźni w służbie ubogim w świetle Vitae Wenancjusza Fortunata*. Z kolei rozważania dr Barbary Kowalskiej z Akademii Jana Długosza dotyczyły zagadnienia: *Czym było ubóstwo dla średniowiecznych hagiografów?* Po przerwie jako pierwsza głos zabrała dr Małgorzata Chudzikowska-Wołoszyn z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego na temat: „*Capitulare de villis*” Karola Wielkiego – czyli o potrzebach monarszego stołu. Przedstawiła w nim szczegółową analizę spisu artykułów spożywczych, wykorzystywanych przez *famila nostra*, czyli przez dwór monarszy. Badaczka przedstawiła poszczególne produkty z podziałem na podstawowe oraz również te rzadsze, np. przyprawy. Dr Katarzyna Ryszewska, będąca również gospodarzem i współorganizatorką konferencji, wystąpiła z prezentacją multimedialną: *Naczynia ceramiczne w polskich klasztorach średniowiecznych. Funkcja i asortyment – od ubóstwa do różnorodności form*. Następnym referentem, dr Michał Tomasz Gronowski OSB z Uniwersytetu Śląskiego, przedstawił ciekawy temat w szerszym kontekście średniowiecznej Europy, a mianowicie dzieje sporu wokółkluniackiego: *Zbytek i ubóstwo w polemice kluniacko-cysterskiej w XII w. (Bernard z Clairvaux i Piotr Czcigodny)*. Ostatnim z referatów prezentowanych w tej sekcji w pierwszym dniu konferencji było wystąpienie dr Katarzyny Chmielewskiej z Akademii Jana Długosza pt.: *Et paciebantur pauperes defectum magnum. Bieda w śląskich średniowiecznych kronikach kanoników regularnych*. Autorka skupiła się na omówieniu i analizie kronik Jodoca z Głuchołazów oraz Rudolfa z Żegania. Dyskusja, jaka wywiązała się w tej części konferencji, dotyczyła przede wszystkim kontekstu wypowiedzi ks. prof. Augustyna Eckmanna oraz dr. Michała Gronowskiego.

Drugi dzień konferencji obfitował również w szereg interesujących wydatków. W obradach przedpołudniowych w sekcji, której moderatorem była prof. Ilona Skupińska-Lovset, przedstawiono sześć referatów. Dr Elżbieta Woźniak z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie mówiła na temat *Sztuka epoki schyłku republiki – narzędziem manifestowania prestiżu i bogactwa*, a dr Wojciech Brillowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zaprezentował referat: *Zbytek, status, znawstwo. O kolekcjonerstwie sztuki greckiej w Rzymie u schyłku republiki i w początkach pryncypatu*. Ogromne zainteresowanie wzbudziło wystąpienie dr. Piotra Berdowskiego zatytułowane *Luxuria piscinariorum w Rzymie w okresie późnej republiki i pryncypatu*. Na uwagę zasługuje fakt, iż skorelował on materiał archeologiczny i ikonograficzny z badaniami nad przekazami pisanymi. Szczególnym wkładem wydaje się tutaj analiza pojęcia *piscinari* i wykorzystanie w eksploracjach dzieła Makrobiusza. Dr Agata Kluczek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zaprezentowała natomiast temat: *Princeps luxuriosus – w kręgu stereotypu*. Badaczka skupiła się na wizerunkach cesarzy rzymskich i doszła do konkluzji

zji, że byli oni przedstawiani w sposób antytetyczny na zasadzie przeciwstawienia pojęć *parsimonia* i *luxuria*, przy czym przepych był cechą cesarzy ocenianych negatywnie. Kolejny referat, *Kilka słów o zbytku – kosztownych przysmakach w rzymskich prowincjach w dobie cesarstwa*, zaprezentował dr Mateusz Żmudziński z Uniwersytetu Wrocławskiego. Dr Daria Janiszewska z Uniwersytetu Zielonogórskiego przedstawiała temat: *Decennalia cesarza Septymiusza Sewera i ślub Karakalli – luksus w służbie ideologii dynastycznej*. Autorka skupiła się na prezentacji multimedialnej i interpretacji reliefów ozdabiających łuk Septymiusza Sewera, a także stwierdziła, iż decennalia były formą rekompensaty za utracony tryumf. Obrady sekcji kontynuowano po południu. W tej ostatniej części konferencji wyniki swoich badań zaprezentował m.in. dr Ryszard Sajkowski z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, który w referacie *Zbytek i zepsucie obyczajów przedmiotem obrad senatu w 16 r. n.e. (Tac. Ann. II, 33-34)* wskazał na jedną z możliwości nowej interpretacji przekazu Tacyta w korelacji z doniesieniami Swetoniusza i Kasjusza Diona.

W ramach sekcji historii średniowiecznej, której moderatorem był dr Jan Gancewski, drugiego dnia wygłoszono następujące referaty: *Opieka i formy działalności szpitali małopolskich w średniowieczu* mgr Anny Tyszewicz z Uniwersytetu w Kielcach, *Zbawienie tylko dla bogatych – uwagi o dokumentach odpustowych w średniowiecznej Polsce* mgr. Wiktora Szymborskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przed przerwą jeszcze *Czy średniowieczna rozrywka przynosiła dochody? Świadectwo rachunków królewskich* dr Sylwii Zimnickiej-Konarskiej z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Ostatni akcent tej sekcji należał do badaczy z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Dr Marek Radoch wystąpił z referatem pt. *Wydatki wielkich mistrzów krzyżackich na karłów*, dr Anna Kołodziejczyk z tematem: *Położenie prawne ludzi ubogich Wielkiego Księstwa Litewskiego w świetle XVI-wiecznych Statutów Litewskich* oraz dr Krzysztof Łożyński z referatem pt. *Wystrój i wyposażenie w sprzęt wnętrza zamku wielkksiążęcego w Grodnie w 1578 roku – ani zbytek, ani ubóstwo*. Jako ostatni w tej sekcji wypowiedział się mgr Paweł Karol Gąsiorczyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego nt.: *Próby walki z ubóstwem na przykładzie XV-wiecznego Neapolu*.

Dyskusja, która rozpoczęła się po zaprezentowanych referatach, dotyczyła przede wszystkim następujących kwestii: fundacji i wezwania szpitali miejskich na terenie średniowiecznej Polski i Europy, ich uwarunkowań prawnych i materialnych oraz organizacji i powołania tzw. Zakonu Duchaków, przeznaczonego do prowadzenia szpitali miejskich i opieki nad chorymi i biednymi. Ważnym wątkiem poruszonym w tejsze dyskusji był aspekt funkcjonowania *hospitalae magnae*, na przykładzie szpitala św. Ducha w Krakowie, jak również tzw. ksiąg formularzowych wykorzystywanych przy wystawianiu różnego rodzaju odpustów, a przede wszystkim, kto je opracowywał i czy istniało powołane do tego celu swoiste *Collegium librarum*. W tym kontekście zastanawiano się również nad typami odpustów oraz dynamiką

ich sprzedaży. W trakcie omawiania referatu dr Zimnickiej-Konarskiej poruszono kwestie organizacji grupy „teatralnej” i jej pracy, zwracając szczególną uwagę na problem *cum socis* i *cum imaginibus*. Wiele miejsca poświęcono w obradach tej sekcji typologii karłowatości na dworze wielkiego mistrza, a to głównie za przyczyną referatu dr. Radocha. W końcu zastanawiano się również nad takimi problemami, jak: podział kar na ciężkie (gardłowe) i lżejsze na podstawie *Statutów Litewskich* omawianych przed dr Kołodziejczyk oraz tego, czy funkcja refugialna wymuszała konieczność tzw. dosprzętowania zamku wielkksiążęcego w Grodnie.

Intelektualną atmosferą obrad należy ocenić bardzo wysoko. Konferencja unaoczniała, jak istotną sprawą jest unifikacja środowisk badaczy zajmujących się archeologią pradziejową, historią starożytną i historią średniowiecza. Podjęty kierunek rozważań nad problemami zbytku i ubóstwa daje asumpt do dalszej eksploracji tych niezwykle istotnych zagadnień, również w kontekście badań nad kolejnymi epokami.

Hanna Piasek-Zaremba

Warszawa

KONFERENCJA NAUKOWA
„WSPÓŁCZESNY STAN STOSUNKÓW POLSKO-ROSYJSKICH”,
WARSZAWA 28 MARCA 2009 ROKU

W dniu 28 marca 2009 r. w warszawskim Domu Przyjaźni odbyła się konferencja naukowa nt. „Współczesny stan stosunków polsko-rosyjskich”, zorganizowana przez Stowarzyszenie Współpracy Polska–Wschód oraz Klub Absolwentów Wyższych Uczelni Rosyjskich-Radzieckich.

Po oficjalnym otwarciu i przywitaniu gości i uczestników konferencji przez Stefana Nawrota, prezesa Stowarzyszenia, jako pierwszy referat wygłosił Władimir Grinin – ambasador nadzwyczajny i pełnomocny Federacji Rosyjskiej. W sposób przekrojowy przedstawił *Współczesne spojrzenie Rosji na stosunki polsko-rosyjskie*. W jego ocenie stosunki polsko-rosyjskie w ostatnim czasie zwróciły się w stronę normalności, co ważne, z obu stron. Właściwy kurs obrany został m.in. dzięki spotkaniom przywódców państw i rządów, aktywnym działaniom dyplomatów, reaktywacji dawniej istniejących struktur i dobrych stosunków pomiędzy naszymi krajami. Bardzo istotna okazała się próba odpowiedzi na do tej pory pomijane i niepodejmowane kwestie oraz trudne pytania historyczne. Dialog polityczny pomiędzy obydwooma państwami jest konieczny i rozwija się we właściwym kierunku. Omawiając sprawy ekonomiczne, W. Grinin zwrócił uwagę na przedłużający się kryzys gospodarczy na świecie, jego przyczyny i skutki, a także prognozy na przyszłość. Współpraca polsko-rosyjska ucierpiała na kryzysie w dość znaczący sposób,